

ст.н.с. д-р АЛЕКСАНДЪР ТАСЕВ
ИКОНОМИЧЕСКИ ИНСТИТУТ НА БАН

**ВЪНШНОТЪРГОВСКИЯТ СТОКООБМЕН И ВЪНШНИТЕ ПАЗАРИ НА РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ
1988 – 2006 г.**

**THE FOREIGN TRADE EXCHANGE OF COMMODITIES AND THE FOREIGN TRADE
MARKETS OF THE REPUBLIC OF BULGARIA WITHIN THE PERIOD 1988 - 2006**

Senior scientific researcher Dr. ALEXANDER TASEV
INSTITUTE OF ECONOMICS AT THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Abstract: An analysis has been made of the dynamics of Bulgaria's foreign trade exchange of commodities for the period 1988 -2006. Based on this analysis, assessments and estimations have been made in regards to:

- Bulgaria's foreign trade exchange of commodities, both in total and by regional communities and countries;
- The lost markets dating back of some 40 years history due to Bulgaria's membership in COMECON;
- The results of the free trade agreements after 1992;
- The effectiveness of the Bulgarian export structure.

Following presented assessments and estimations, conclusions are being drawn on the substantial causes for the condition of the foreign trade exchange of commodities in the regarded period and some recommendations are made as well.

Key words: foreign trade exchange of commodities; foreign markets; free trade agreements; export structure, effectiveness

Изследването е мотивирано от факта, че през последните шестнадесет години съществено се промени бизнес-средата, в която функционира българският фирмен комплекс. Водещи причини за тази промяна са прехода към пазарна икономика и свободата на частната инициатива. Освен тях много голямо значение имат още:

- Загубването на пазари с близо 40 годишна традиция по линия на членството на България в СИВ¹;

- Преориентацията към нови пазари на база сключените споразумения за свободна търговия (ССТ) след 1992 г.

Основни цели на изследването са:

За периода 1988 – 2006 г. да се направят оценки относно:

- Външнотърговския стокообмен на Република България, в т.ч. общо и по регионални общности и страни;

- Ефективността на българската експортна структура;

- Резултатите от сключените споразумения за свободна търговия след 1992 г..

На основание направените оценки да се формулират изводи относно причините за състоянието на външнотърговския стокообмен в изследвания период и на тази база да се направят съответни препоръки. за неговото съществено подобряване

Изборът на 1988 г. за отправна (базова) е защото тя е година с върхови показатели на Външнотърговския стокообмен (ВТС) за последната социалистическа петилетка 1986 – 1990 г.. Сравнението с нея дава възможност за реална оценка на развитието на

¹ Съвет за икономическа взаимопомощ – съществувал в Източна Европа до 1990 г.

стокообмена през времето на прехода към пазарна икономика.

Състоянието на ВТС е разгледано **общо и по регионални общности и страни**, както следва (Таблица 1):

- Общност на независимите държави (ОНД);

- Арабски свят (АС);

- Централно европейско споразумение за свободна търговия

(ЦЕФТА);

- Европейски съюз (ЕС);

- Балкански регион (БР);

- Европейска асоциация за свободна търговия (ЕАСТ);

- Останал свят (ОС).

Тук ефективността на експорта не се разглежда в общоприетият смисъл, а прагматично от гледна точка на големината на относителния дял на стоки с висока степен на преработка и съответно с висока добавена стойност в експортната структура.

Индексите на физическите обеми на ВТС до 1991 г. са дадени по съпоставими цени, а след тази година са коригирани със средно годишната инфлация и девалвацията на долара спрямо еврото.¹

1. Общи показатели на ВТС на България 1988 – 2006² г.

В периода 1988 – 1991 г. започва бърз спад на ВТС и неговият физически обем достига 56.4 %, спрямо този на 1988 г. Респективно износът е 52.4 %, а вносът - 60.7 %. Това ниво на стокообмена е най-ниското за целия период.

В същото време търговското салдо е непрекъснато положително.

От 1992 г. започва ръст на ВТС спрямо 1991 г., като темпът на растеж на вноса започва значително да изпреварва

този на износа. Тази тенденция рязко се усилва след 1999 г.

За 2003 г. физическият обем на износа достига 69 % спрямо 1988 г., а физическият обем на вноса достига 148 % спрямо 1988 г. Стойността на износа е 7377 млн.щ.д., а на вноса 10682 млн.щ.д..

Едва през 2005 г. физическият обем на износа достига 106 %, с което надминава този от 1988 г., а на вноса 240 %. Стойността на износа е 11821 млн.щ.д., а на вноса е 18331 млн.щ.д.

В периода 1992 – 2006 г. търговското салдо е почти непрекъснато отрицателно. Изключение правят 1995 и 1996 г. След 1997 г. то започва силно да се увеличава и достига за 2003 г. – 3304 млн.щ.д., за 2004 г. – 4500 млн.щ.д., за 2005 г. – 6510 млн.щ.д., а за 2006 г. – 8073 млн.щ.д.

2. Общи показатели на ВТС на България по регионални общности и страни 1988 – 2006 г.

2.1. Общи показатели на ВТС със страните от ОНД (СССР)

В периода 1988 – 1991 г. започва спад на ВТС, респективно относителният дял на износа пада от 62.5 % за 1988 г. на 49.8 % за 1991 г., а относителният дял на вноса от 53.5 % за 1988 г. на 43.2 % за 1991 г. Търговското салдо е непрекъснато положително.

От 1992 г. продължава със скок спадът на ВТС. За същата година относителният дял на износа пада на 22.5 %, а на вноса на 28.5 %. Тази тенденция продължава до 2003 г. вкл. Изключение правят 1995 и 1996 г., когато износът има пиков ръст за периода 1992 – 2006 г..

За 2003 г. физическият обем на износа е паднал на 23 % спрямо 1992 г., с относителен дял 3.6 % и е на стойност 265 млн.щ.д., а физическият обем на вноса е нараснал на 113 %, с относителен дял 18 % и е на стойност 1909 млн.щ.д..

За 2004 г. износът бележи лек ръст и достига 30 % спрямо 1992 г. с относителен дял 3.6 %, на стойност 361

¹ Тасев, Ал. Проблеми при изграждането на база данни от съпоставими данамични редове за анализ на външнотърговския стокообмен на България в периода 1988 – 2003 г., сп. "Икономическа мисъл", кн. 4, С. 2006 г.);

² Статистиката за 2006 г.е на база предварителни данни;

млн.щ.д., а физическия обем на вноса нараства с 40 % спрямо предходната година и достига 154% спрямо 1992 г. с относителен дял 18.6 % на стойност 2680 млн.щ.д..

През 2005 и 2006 г. тенденцията по отношение на износа и вноса се запазва, но с силен ръст на вноса с по над един милиард долара за всяка от двете години.

Търговското салдо е непрекъснато отрицателно. След 1999 г. започва силен ръст и достига за 2003 г. – 1645 млн.щ.д., за 2004 г. – 2317 млн.щ.д., за 2005 г. – 3468 млн.щ.д., а за 2006 г. е 4487 млн.щ.д.

2.2. Общи показатели на ВТС с АС

В периода 1988 – 1991 г. има малък ръст на ВТС. Относителният дял на износа от 7.6 % за 1988 г. нараства на 9.8 % за 1991 г., а относителният дял на вноса от 1.7 % за 1988 г. на 6.3 за 1991 г. Търговското салдо е положително.

От 1993 г. започва непрекъснат спад на ВТС, който силно набира скорост след 1996 г.

За 2003 г. физическият обем на износа е паднал на 31 % спрямо 1992 г., с относителен дял 2.3 % и е на стойност 167 млн.щ.д., а физическият обем на вноса пада на 12 %, с относителен дял 0.8 % и е на стойност 89 млн.щ.д..

За 2004 г. физическият обем на износа бележи ръст и достига 47 % спрямо 1992 г. с относителен дял 2.7 %, на стойност 269 млн.щ.д., а физическият обем на вноса достига 12.3 % с относителен дял 0.6 %, на стойност 98 млн.щ.д.

През 2005 и 2006 г. се запазва тенденцията за нарастване на износа.

В периода 1992 – 2006 г. **търговското салдо е почти непрекъснато положително.** Изключение правят 1992 и 1993 г.. За 2003 г. то е 78 млн.щ.д., за 2004 г. - 171 млн.щ.д., за 2005 г. – 246 млн.щ.д. и за 2006 г. – 276 млн.щ.д.

2.3. Общи показатели на ВТС със страните от ЦЕФТА 1988 – 2003 г.¹

В периода 1988 – 1991 г. има спад на ВТС, който бележи силен скок за 1991 г. Относителният дял на износа за 1988 г. е 12.8 %, а на вноса 14.3 %. Физическият обем на износа за 1991 г. пада на 21 % спрямо 1988г., с относителен дял 5.2 %, а физическият обем на вноса пада на 13 %, с относителен дял 3.2 %. От 1988 г. до 1991 г. търговското салдо е отрицателно, а за 1991 г. положително.

В периода 1992 – 1998 г. тенденцията на нисък стокообмен се запазва. За 1992 г. физическият обем на износа има ръст 113% спрямо 1991 г., а вносът 278 %. Но в годините след 1992 г. физическият обем на износа варира от 70 % до 87 % спрямо 1992 г. и от 17 % до 21 % спрямо 1988 г. а физическият обем на вноса варира от 85 % до 98 % спрямо 1992г. и от 32 % до 37 % спрямо 1988 г. **Търговското салдо е непрекъснато отрицателно.**

След присъединяването на България към ЦЕФТА от 01.01.1999г. започва ръст на стокообмена.

След спад на физическият обем на износа за 1999 г. и 2000 г. съответно на 81 % и 92 % спрямо 1998 г., той започва да нараства от 2001г. и достига за 2003 г. 134 % спрямо 1992 г. и 32.3 % спрямо 1988 г. Относителният дял за 2003 г. е 6 % и е на стойност 439 млн.щ.д.

За разлика от износа, вносът започва веднага да расте и достига за 2003 г. 222 % спрямо 1992 г. и 83 % спрямо 1988 г. Относителният дял за 2003 г. е 8 % и е на стойност 857 млн.щ.д.

Отрицателното търговско салдо започва бързо да нараства и достига за 2003 г. – 418 млн.щ.д.

За 2004 г. отрицателното салдо пада рязко на “-“ 32 млн.щ.д.. Това се дължи на излизането от ЦЕФТА на петте новоприети в ЕС държави. Трябва да се

¹ От 2004 г. съставът на страните от ЦЕФТА се променя съществено с напускането на Полша, Чехия, Словакия, Унгария и Словения, които стават пълноправни членове на ЕС.

отбележи, че за 2004, 2005 и 2006 г. спрямо стария състав на ЦЕФТА се запазва тенденцията на голямо отрицателно салдо, което за 2004 г. е 552 млн.щ.д., за 2005 г. е 851 млн.щ.д. и за 2006 г. е 943 млн.щ.д..

2.4. Общи показатели на ВТС със страните от ЕС (15)

В периода 1988 – 1991 г. ВТС нараства. Относителният дял на износа за 1988 г. е 5 %, а за 1991 г. е 17.4 %. Относителният дял на вноса за 1988 г. е 11.7 %, а за 1991 г. е 26.1 %.

Търговското салдо е отрицателно.

След подписването на ССТ с ЕС през 1993 г. тенденцията на нарастване на ВТС продължава. В периода 1993 – 2003 г. темповете на растеж на износа са високи от тези на вноса, а за 2001 – 2003 г. са почти изравнени.

За 2003 г. физическият обем на износа достига 213 % спрямо 1992г., с относителен дял 57 % и е на стойност 4212 млн.щ.д., а физическият обем на вноса достига 210 %, с относителен дял 49.8 % и е на стойност 5325 млн.щ.д..

През 2004 г. темпът на растеж на вноса съществено изпреварва този на износа. Спрямо предходната година износа нараства с 27 % и е на стойност 5356 млн.щ.д., а вносът е нараснал с 30 % и е на стойност 6923 млн.щ.д.. Сравнено с 1992 г. износоът достига ръст 244 %, а относителния дял е 54.2 % и вносът достига 246 %, а относителният дял е 48.1 %.

В периода 1992 – 2006 г. търговското салдо е почти непрекъснато отрицателно. Изключение правят 1996 и 1997 г. След 2000 г. то силно нараства и достига за 2003 г. – 1114 млн.щ.д., а за 2004 г. – 1566 млн.щ.д., а за 2005 г. – 1941 млн.щ.д.

За 2006 г. отрицателното търговско салдо е в размер на 1968 млн.щ.д., което е вследствие продължаващата тенденция в износа и вноса.

2.5. Общи показатели на ВТС със страните от БР

До 1991 г. ВТС на България е предимно със СФРЮ, с относителен дял от 1 %.

От 1992 г. до 1995 г. над 80 % и от 1995 г. до 2004 г. над 90 % от ВТС с БР е с Турция, Македония и Сърбия и Черна гора.

От 01.01.1999 г. е влязло в сила ССТ с Турция и от 01.01.2000 г. с Македония. За да се оцени правилно ефекта от тях изследваният период е разделен на два подпериода – 1992 – 1998 г. и 1999 – 2006 г..

За периода 1992 – 1998 г.:

От 1992 г. до 1996 г. включително относителният дял на износа варира от 18 % до 20 % и физическият обем достига пик за 1995 г. от 129% спрямо 1992 г. От 1997 г. има силен спад на износа на 89 % и достига 70 % за 1998 г. спрямо 1992 г., а относителният дял пада съответно на 15 % и 14 %.

В периода 1992 – 1995 г. относителният дял на вноса варира от 4 % до 6 % и достига пик на физическият обем от 150 % за 1995 г. спрямо 1992г. От 1996 г. вносът бележи спад и достига 89 % за 1997 г. и относителен дял 3.8 %. През 1998 г. се възстановява нивото на физическия обем от 1992 г.

Търговското салдо е непрекъснато положително. Най-висока стойност достига за 1995 г. – 721 млн.щ.д., а най-ниска за 1998 г. – 372 млн.щ.д..

За периода 1999 – 2006 г.:

От 1999 г. има ръст на физическият обем на износа, който достига за 2000 г. 117 %. За 2001 и 2002 г. бележи спад под нивото на 1992 г., а за 2003 г. има ръст 103 %, с относителен дял 16 % и е на стойност 1189 млн.щ.д.. През 2004 г. тенденцията от предходната година се запазва като износа нараства с 37 % и е на стойност 1627 млн.щ.д.. Относителният дял е 16.5 %. През следващите две години има тенденция за съществено нарастване на износа, който достига относителен дял 21.6 % за 2006 г., на стойност 3234 млн.щ.д..

След 1999 г. физическият обем на вноса започва силен ръст и достига за

2003 г. 261 % спрямо 1992 г., с относителен дял 7 % и е на стойност 750 млн.щ.д., а за 2004 г. достига 309 %, с относителен дял 7 % и е на стойност 1011 млн.щ.д. През следващите две години се запазва тенденцията за нарастване на вноса, който достига 2006 г. относителен дял 8.1 % на стойност 1859 млн.щ.д..

Търговското салдо е непрекъснато положително. За 2000 г. достига 767 млн.щ.д.. В следващите три години то има значителен спад на ниво около 450 млн.щ.д. годишно. Сравнено по стойности, средногодишно салдото е паднало на 80 % спрямо периода 1992 – 1998 г.. За 2004 г. търговското салдо нараства и е на стойност 648 млн.щ.д., за 2005 г – 746 млн.щ.д. и за 2006 г. 1260 млн.щ.д.

В периода 1999 – 2004 г. започва висок ръст на ВТС със **Сърбия и Черна гора**. Средногодишно стойността на износа е над 200 млн.щ.д., а стойността на вноса варира между 20 и 50 млн.щ.д. За този период положителното търговско салдо със Сърбия и Черна гора осигурява почти половината от общото със страните от БР.

След влизането в сила от 01.01.1999 г. на ССТ с **Турция**, за същата година в динамиката на износа не се наблюдават положителни тенденции, а обратно – тенденцията на спад от 1998 г. продължава и за 1999 г., физическият обем е 83 % спрямо предходната и 94 % спрямо 1992г. От 2000 г. започва съществен ръст на физическият обем на износа от 160 % спрямо 1992 г. и след известни колебания в следващите две години достига 172 % за 2003 г., с относителен дял 57 % от общия за БР и на стойност 679 млн.щ.д.

През 2004 г. продължава тенденцията на засилен растеж на износа, който нараства с 40 % спрямо предходната година и достига 248 % спрямо 1992 г., на стойност 989 млн.щ.д.. Относителният дял от общия износ за БР е 66 %.

От 1999 г. вносът от Турция започва силно и непрекъснато да нараства с

много високи годишни темпове и достига 580 % за 2003 г. спрямо 1992 г., с относителен дял 88 % от общия за БР и на стойност 656 млн.щ.д. За 2004 г. тази тенденция продължава с ръст на вноса от 32 % спрямо предходната година и достига 764 % сравнено с 1992 г. и е на стойност 866 млн.щ.д. Относителният дял от общия внос от БР е 89 %.

В периода 1999 – 2003 г. търговското салдо е също положително, както в предходния период, но почти непрекъснато намалява. От 279 млн.щ.д. за 2000 г. пада на 23 млн.щ.д. за 2003 г. Средногодишната стойност за периода е 138 млн.щ.д., а съответната за предходния период е 231 млн.щ.д. или след влизането в сила на ССТ България губи средногодишно близо 100 млн.щ.д.. За 2004 г. тази тенденция се подобрява в полза на България, като салдото нараства на 124 млн. щ.д.. Този резултат се дължи на конкретна пазарна конюнктура – увеличен износ на нефтопродукти за 80 млн.щ.д. и железни отпадъци на стойност 70 млн.щ.д.. Отпаднал е износа на ел.ток, който е бил за предходната година на стойност 44 млн.щ.д..

За 2005 и 2006 г. вследствие забавяне темпа на растеж на вноса от Турция и значително увеличаване темпа на износа (нефтопродукти, нерафинирана мед, горещо валцувано желязо и железни отпадъци) търговското салдо рязко се подобрява и достига 449 млн.щ.д. за 2006 г.

След влизането в сила от 01.01.2000 г. на ССТ с Македония износът бележи почти непрекъснат ръст и достига за 2003 г. 137 % спрямо 1998 г., с относителен дял 12.7 % от общия за БР и на стойност 152 млн.щ.д. Вносът за същия период пада и се локализира между 41 % и 65 % спрямо 1998 г. Относителният му дял за 2003 г. е 3.2 % от общия за БР, на стойност 24 млн.щ.д. През 2004 г. тази тенденция продължава с ръст на износа от 35 % спрямо предходната година на стойност 206 млн.щ.д. Вносът нараства с 112 %

спрямо предходната година и е на стойност 51 млн.щ.д. Търговското салдо е положително и непрекъснато нараства от 60 млн.щ.д. за 1998 г. до 128 млн.щ.д. за 2003 г. и на 155 млн.щ.д. за 2004 г. През 2005 и 2006 г. положителните тенденции се запазват.

2.6. Общи показатели на ВТС със страните от ОС

В периода 1988 – 1991 г. относителният дял на износа от 3.8 % за 1988 г. достига до 7.9 % за 1991 г., а относителният дял на вноса остава почти постоянен, за 1988 г. е 5.2 %, а за 1991 г. е 5.1 %. Търговското салдо за първите две години е отрицателно, а за вторите две положително.

В периода 1992 – 2006 г. ВТС бележи ръст, който е по-значителен след 2001 г.

Относителният дял на износа от 10 % за 1992 г. достига 15 % за 2003 г. В периода 1993 – 1997 г. физическият обем на износа варира между 134 % и 157 % спрямо 1992 г. След спад за 1998 и 1999 г. до нивото от 1992 г., износът започва значителен ръст и достига 215 % за 2003 г., на стойност 1114 млн.щ.д. През следващите години. тази тенденция се запазва с ръст на износа за 2004 г. от 27 % спрямо предходната година, на стойност 1444 млн.щ.д., относителният дял е 14.6 % и достига за 2006 г. 291 % спрямо 1992 г., на стойност 1723 млн.щ.д.

Относителният дял на вноса от 12 % за 1992 г. достига 16 % за 2003г. В периода 1993 – 1996 г. физическият обем на вноса пада до и под нивото за 1992 г. От 1997 г. започва съществен ръст, който значително нараства след 2000 г. и достига 236 % за 2003 г. спрямо 1992 г., на стойност 1691 млн.щ.д. През следващите години тази тенденция се запазва с ръст на вноса за 2004 г. от 31 % спрямо предходната година на стойност 2231 млн.щ.д., относителният дял е 15.4 % и достига за 2006 г. 709 % спрямо 1992 г., на стойност 3892 млн.щ.д.

Търговското салдо е непрекъснато отрицателно, с изключение на периода

1993 – 1996 г.. Стойността му от “-“ 150 млн.щ.д. за 1992 г. достига “-“ 577 млн.щ.д. за 2003 г., “-“ 787 млн.щ.д. за 2004 г., “-“ 1232 млн.щ.д. за 2005 г. и “-“ 2170 млн.щ.д. за 2006 г.

2.7. Общи показатели на ВТС със страните от ЕАСТ

В периода 1988 – 1991 г. ВТС е само с Швейцария и Норвегия и бележи лек ръст. Относителният дял на износа от 0.8 % за 1988 г. нараства на 1.6 % за 1991 г., а относителният дял на вноса нараства от 1.4 % за 1988г. до 2.1 % за 1991 г. В този период търговското салдо е непрекъснато отрицателно, но в малък размер.

В периода 1992 – 2006 г. относителният дял на ВТС със страните от ЕАСТ намалява и от 1999 г. нататък остава не по-голям от 1 %. По отношение на динамиката на физическия обем на износа и вноса с тези страни се наблюдава значителен превес на темповете на растеж в полза на вноса. От съотношението внос/износ 1.1 : 1 за 1992 г. се стига до 2.2 : 1 за 2003 г. Стойността на износа за 2003 г. е 60 млн.щ.д., а на вноса е 133 млн.щ.д. За 2004 г. износът има ръст от 29 % спрямо предходната година на стойност 78 млн.щ.д., а вносът има ръст от 40 % и е на стойност 186 млн.щ.д. През следващите две години темпът на растеж бележи известен ръст и спрямо 1992 г. за 2006 г. износът достига 173 % на стойност 167 млн.щ.д., а вносът достига 114 % на стойност 269 млн.щ.д.

Търговското салдо е непрекъснато отрицателно и варира от “-“ 4.5 млн.щ.д. за 2002 г. до “-“ 249.9 млн.щ.д. за 1993 г.. За 2003 г. то е “-“ 73 млн.щ.д., 2004 г. е “-“ 108 млн.щ.д., 2005 г. е “-“ 98 млн.щ.д., а за 2006 г. е “-“ 101 млн.щ.д.

На основание изложените общи показатели на ВТС, за периода 1988 – 2006 г., може да се направи следното обобщение за неговото състояние:

В периода 1988 – 1991 г. ВТС е спаднал почти два пъти, в т.ч. и износа и вноса.

Търговското салдо е непрекъснато положително;

В периода 1992 – 2006 г. започва ръст на ВТС, като вносът изпреварва значително износа.

За 2003 г. и 2004 г. физическият обем на износа не е достигнал нивото на този от 1988 г.. Това се случва едва през 2005 г.

Търговското салдо е почти непрекъснато отрицателно, като след 1999 г. започва силно да нараства и за 2003 г. е “-“ 3300 млн.щ.д., за 2004 г. е “-“ 4500 млн.щ.д., за 2005 г. е “-“ 6510 млн.щ.д., а за 2006 г. е “-“ 8073 млн.щ.д.¹

3. Основни изводи относно причините за състоянието на ВТС в периода 1988 – 2006 г.

За периода 1988 – 1991 г.

Неуспялата като краен резултат политика, за внедряване на високотехнологични производства, в българската отраслова икономика в периода 1970 – 1989 г. води до следните резултати:

- Не са преодолените основните проблеми на производствата на отрасловата икономика – не конкурентно качество и висока себестойност. Пропуска се възможността за навременно създаване на смесени предприятия с чужди капитали и респективно привличане на стратегически инвеститори. По този начин биха се запазили редица експортни производства, в т.ч. и традиционните и новосъздадените високо-технологични, и да се повиши тяхната конкурентноспособност до световните изисквания. Само така е можело да се запазят и увеличат дяловете на експортните стоки на пазарите в страните от бившия СИВ.

- Поради изброените до тук причини започва загубата на традиционните външни пазари и след разпадането на

¹ За разлика от официалната статистика тук търговското салдо е изчислено при износ FOB и внос CIF

СИВ през 1991 г. – довежда до почти два пъти спад на износа.

За периода 1992 – 2006 г.

- Продължават да са налице основните проблеми на българската отраслова икономика от предходния период, които довеждат след 1991 г. до бърза ликвидация на почти всички производства с висока добавена стойност. Преобладаващо останалите имат малък в количествено отношение производствен потенциал и бедна стокова номенклатура, ниска степен на преработка и технологично ниво.

След 1999 г. се наблюдава тенденция за повишаване на качеството на експортната продукция, но това далеч не е достатъчно за решаване на основния проблем на стокообмена – непрекъснатото и силно нарастване на отрицателното търговско салдо.

Други водещи причини за състоянието на ВТС са:

- Много закъсняла (поне с пет години) и недостатъчно ефективна приватизация.

Във връзка закъснението от пет години е моделирано - как би изглеждала динамиката на износа за ЕС от 1996 г. нататък при условие, че приватизационният процес от 1997 – 1999 г. е извършен в периода 1993 – 1995 г. и то при същата ефективност. Получените резултати показват, че след 1997 г. голямото търговско салдо в полза на ЕС е можело да бъде минимизирано и до края на 2002 г. да бъде с положителна стойност за България.

- Селското стопанство е в голяма степен невъзстановено. Произвежданите селскостопански стоки в голямата си част са с висока себестойност и по тази причина слабо конкурентни.

- Не е създаден конкурентен инвестиционен климат за привличане на стратегически инвеститори, в т.ч.:

- Конкурентна данъчна система;
- Условия за разкриване на проспериращи в експортно отношение производства.

Загубени традиционни пазари и оценка на годишният пазарен дял към 20003 г. спрямо 1988 г.:

- ОНД – 5263 млн.щ.д.;
- АС – 506 млн.щ.д.;
- ЦЕФТА – 695 млн.щ.д.

Общо загубените пазарни дялове са на стойност – 6464 млн.щ.д. Тази сума представлява 87 % от стойността на целия износ за 2003 г. и е значително по-голяма от стойността му за 2002 г.

За 2004 г. загубените пазарни дялове са както следва:

- ОНД – 5317 млн.щ.д.;
- АС – 418 млн.щ.д..

Във връзка със загубените пазарни дялове ще направим следния коментар.

Начинът, по който беше извършена политическата преориентация на България към ЕС след 1991 г., е допринесъл за загубване на голяма част от пазарите в ОНД и в АС. Ако тогава за традиционните български експортни производства бяха привлечени стратегически инвеститори, които да повишат тяхното качество и разширят стоковата им номенклатура, със сигурност тези пазарни дялове и в трите посочени общности щяха да бъдат запазени, а може би и увеличени. Тази теза се потвърждава неоспоримо от факта, че в същото време големи световни производители (потенциални за България стратегически инвеститори) се настаниха на тези пазари.

Следователно може да се твърди, че България е имала два пътя, за да запази традиционните си пазари:

Първият е бил чисто политически, като е минавал през сключване на ССТ със страните от ОНД и АС. Но без решаването на проблемите свързани с качеството на експортните стоки, е щяло да се постигне частичен успех или сериозен търговски дефицит, както е със страните от ЦЕФТА.

Вторият е бил икономически, като е минавал през навременно привличане на необходимите стратегически инвеститори.

Сключени ССТ и оценка на резултатите:

Сключените ССТ с ЕС, ЦЕФТА, Турция и Македония категорично потвърждават тезата – ако една икономика със слаб ресурсен и технологичен потенциал влезе в постоянен стокообмен с икономика, която съответно има съществено по-голям потенциал, то търговското салдо е значително и е в полза на по-силната. Спрямо първите три България е в позицията на слабата страна, а по отношение на последната - на по-силната.

По отношение на ССТ с ЕС трябва да се отбележи изгодната за България схема на либерализация на стокообмена, която на практика създава условия за по-голям растеж на износа и задържащ ефект върху ръста на вноса в периода 1993 – 1998 г. По този начин са били осигурени пет години за реструктуриране на българската отраслова икономика и създаване на производства конкурентни на европейските пазари – с други думи навременна приватизация в периода 1993 – 1995 г. и създаване на условия за привличане на стратегически инвеститори.

Направеното моделиране на тази ситуация по отношение динамиката на износа за ЕС и получените значими резултати в полза на търговското салдо на България, потвърждават целесъобразността на приетата схема на либерализация.

Пропуснатата възможност за навременна приватизация в голяма степен е обезсмислила заложената схема на либерализация и е станала причина за силно нарастване на отрицателното търговско салдо с ЕС след 1998г.

По отношение на сключените ССТ със страните от ЦЕФТА и Турция може да се каже, че има много общо между тях:

- Двете влизат в сила от 01.01.1999 г. и се въвеждат нулеви мита за промишлените стоки от 01.01.2002 г..

- От 1999 г. вносът започва висок и непрекъснат ръст пред износа.

- Износът в първите две години не нараства, дори бележи спад.

- По отношение на търговското салдо има формална разлика в крайните резултати, но не и в тенденцията. Със страните от ЦЕФТА то е непрекъснато отрицателно до 1999 г. и след това силно се увеличава. Търговското салдо с Турция до 1999 г. е значително в полза на България. След това вследствие на нарасналия в пъти внос спрямо износа, то пада над 10 пъти за 2003 г. спрямо предходния период и достига незначителната стойност от 23 млн.щ.д. През последните три години се наблюдава значителен ръст на търговското салдо с Турция, но той се дължи на увеличаване износ на стоки с ниска добавена стойност.

Получените резултати от сключените ССТ със страните от ЦЕФТА и с Турция за периода 1999 – 2003 г. са определено негативни за ВТС на България.

Резултатите от сключеното ССТ с Македония са положителни, но поради малкия стокообмен са с минимален принос за търговското салдо.

Обобщението на резултатите от ССТ показва, че те са допринесли за:

- Значително нарастване на ВТС, в т.ч. и на износа и на вноса;

- Силно нарастване на вноса пред износа и по този начин за формирането на голямото отрицателно търговско салдо.

Ефективност на българската експортна структура:

Съгласно въведеният критерий за ефективност, в периода 1988 – 1991 г. експортната структура е високо ефективна. За 1988 г. отрасълът Машиностроителна, металообработваща електрическа и електронна промишленост (ММЕЕП), който формира относителен дял 60.9 % съдържа в себе си почти всички производства с висока степен на преработка и висока добавена стойност. Първите три отрасли ММЕЕП,

Хранително вкусова промишленост (ХВП) и Химическа и каучукова промишленост (ХКП) имат в износа относителен дял 83.6 % (Таблицы 2 и 3).

От 1992 г. започват негативни изменения в експортната структура – относителните дялове на производства с висока добавена стойност рязко падат. За 2003 г. водещ експортен отрасъл е Шивашката промишленост (ШП) с относителен дял 18.6 %. Отрасълът ХКП е запазил позициите си с относителен дял 16.8 %, но относителният дял на ММЕЕП е паднал на 15.8 %. Общо трите отрасли формират относителен дял 51.2%.

За 2004 г. водещи отрасли са ХКП със 17.5 % и ШП с 16.7 %, а след тях е ММЕЕП с 15.3 %. В следващите две години се вижда известна промяна като относителният дял за 2006 г. на ХКП нараства на 21.3 % и запазва първа позиция, на второ място е отрасъла ММЕЕП с дял 13.1 %, а ШП е 11.2 %. Прави впечатление нарастването през тези години на относителния дял на отрасъла Черна металургия и рудодобив (ЧМР) достигащ 9.2 % за 2006 г. Основният износ на отрасълите ХКП, ЧМР и ШП е от стоки с ниска добавена стойност и продукти произведени изключително с вносни суровини и енергоносители.

Продължителното спадане на относителния дял на ММЕЕП в периода 1992 – 2006 г. показва, че експортните възможности на производства в отрасъла са силно намалени и че там няма необходимите нови инвестиции, в т.ч. и такива за значително технологично обновление. Допълнително ако се разгледат водещите двадесет промишлени стоки съответно в експорта и импорта се вижда веднага, че:

- Съставляват около 50 % съответно от износа и вноса;

- Експортът се състои от бедна номенклатура и предимно от стоки с ниска добавена стойност (полуфабрикати и др.) произведени от

вносни суровини, материали и енергоносители;

- Импортът се състои от стоки с висока добавена стойност и богата номенклатура (с относителен дял между 30 и 40 %) и от суровини, материали и енергоносители (с относителен дял между 60 и 70%).

Фактите показват запазваща се тенденция за преобладаващ ниско ефективен експорт и през 2004, 2005 и 2006 г..

За големия ръст на отрицателното търговско салдо след 1997 г. може да се изведат обобщено следните важни причини:

Недостатъчен ръст на износа спрямо вноса, който се дължи, освен на конкуренцията по отношение качеството и себестойността и на ниско ефективната експортна структура, и на бедната стокова номенклатура.

Висок ръст на вноса спрямо износа, който се дължи на:

- Бедната стокова номенклатура на българските производства, които в голямата си част са с незадоволително качество – не могат да отговарят на нарасналото търсене, както на потребителски, така и на инвестиционни стоки на вътрешния пазар;

- Голямата зависимост на българската отраслова икономика от внос на енергоносители, суровини и материали;

- Релизираният, по така приетия закон, приватизационен процес, който активира след 1999 г. допълнително внос свързан с изброените причини в предходните точки;

- Сключените ССТ.

- След 01.01.2007 г. с приемането на България в ЕС допълнително отрицателен ефект върху търговското салдо и българските производители ще окажат следните обстоятелства – отпадат ограниченията (квотите) за внос на продукти от селско стопански произход и влизат с пълна сила технологичните и санитарни изисквания

към българските производители на тези продукти и по отношение на вътрешния пазар. Очаква се двоен отрицателен ефект – първо затваряне (ограничаване) на съответните български производства и второ заемане на техните търговски позиции на вътрешния пазар от фирми на ЕС, което ще се отрази негативно и на търговското салдо.

Структура на световния и българския износ:

Водещите по стойност на износа експортни производства в света са предимно високо технологичните като: пътнически превозни средства; транзистори; телекомуникационно оборудване; компютри; части за автомобили; медикаменти; офис оборудване и т.н.

От 90^{те} години насам и в частност за последните пет години се наблюдава висок експортен ръст на съществена част от високотехнологичните производства. За 2003 г. спрямо 1999 г. световния износ е нараснал както следва:

- Телекомуникационно оборудване с 25 %;

- Компютри с 19 %;

- Транзистори с 15 %;

- Офис оборудване с 10 % и т.н.

Именно на тези производства се дължи икономическия просперитет на добре известните в това отношение страни в Югоизточна Азия и Северозападна Европа.

Направените констатации за българския експорт и световния износ показват, че:

- Българските стоки запълват предимно пазарни ниши.

- Стоките в експортната структура на България, които реално осигуряват съществената част от стойностния обем на износа, са извън водещите експортни групи стоки в световния износ, които осигуряват бърз икономически просперитет.

Направените изводи за 2003 г. важат в пълна сила за 2004, 2005 и 2006 г.

4. Препоръки

Формално и практически решаването на проблема с голямото отрицателно търговско салдо минава през намаляване на вноса и увеличаване на износа. Как може да стане това?

Развитието на българската отраслова икономика в голяма степен зависи от внос на суровини, материали, енергийни ресурси, инвестиционни стоки. Това предопределя продължаващият ръст на импорт на тези групи стоки, който достига дял 85% от общия внос. Импорта на потребителските и на инвестиционните стоки може да започне да намалява, ако в България се разкрият съответни производства, които да задоволят съществена част от потребителския интерес в тази посока.

Решаването на проблема за относително намаляване на вноса минава през разкриването на нови и конкурентни производства и респективно увеличаване на износа.

Вече беше показано кои високотехнологични производства са водещи в световната експортна структура.

Следователно значимото увеличение на износа и намаляване на вноса минава през създаване на високотехнологични производства и на други с висока добавена стойност, които да са конкурентни на световните пазари.

Възниква въпросът - какви условия са необходими за разкриването на такива производства?

Световната практика показва, че отговорът е еднозначен – предпочитаните условия за инвестиране от големите производители. Най-важните от тях са:

1. Правен и административен ред, отговарящ на изискванията в развитите страни.

2. Развита и качествена инфраструктура.

3. Финансова стабилност и развити пазарни отношения.

4. Евтина работна ръка, имаща необходимата квалификация.

5. Конкурентна данъчна система.

В никакъв случай реда, в който са изброени условията за инвестиране не е свързан със степенуване на тяхната важност. Всяко условие само по себе си е важно за всеки инвеститор.

Ако приемем, че изброените условия са един оптимален вариант за конкурентен инвестиционен климат, то трябва да отбележим, че това съчетание не е толкова често срещано явление в световната действителност. В тази връзка обръщаме внимание, че условията в т. 5 при целенасочена политика могат да компенсират в голяма степен липсата на останалите и да донесат висока печалба за производителя. В този смисъл условията в т.5 могат да се приемат като водещи за инвеститорския интерес.

В България трябва да се извършат данъчни промени, които да са привлекателни за инвеститорите. Тази възможност съществува, тъй като в ЕС все още има големи разлики в данъчните ставки на страните членки. Процесът на сближаване на данъчните закони ще продължи дълго, тъй като на този етап не може да се постигне консенсус по този въпрос. Дори някои от новоприетите държави намалиха съществено данъчните си ставки. Какво може да направи България?

България може да намали значително данъците си. Съществуването на бюджетния излишък е допълнително благоприятно условие за това. Доказано е, че ниските данъци водят до повишаване на тяхната събираемост. Тези промени трябва да се съчетаят със здрав правен и административен ред и с ясни и опростени правила за бизнеса. Бюджетният излишък ще гарантира да няма бюджетен дефицит над заложения докато новоприетата данъчна система заработи ефикасно.

От изложеното до тук следва, че създаването на конкурентна данъчна система, правен и административен ред, отговарящ на изискванията в развитите страни и развита и

качествена инфраструктура, трябва да се превърнат в изключителни приоритети на държавната политика.

Таблица 1. Регионални общности и страни:

ОНД	ЛИТВА
АЗЕРБАЙДЖАН	АРАБСКИЯТ СВЯТ - АС
АРМЕНИЯ	АЛЖИР
БЕЛОРУСИЯ	БАХРЕЙН
ГРУЗИЯ	ИРАН
КАЗАХСТАН	ИРАК
КИРГИЗСТАН	ЙОРДАНИЯ
МОЛДОВА	КУВЕЙТ
РУСКА ФЕДЕРАЦИЯ	ЛИВАН
ТАДЖИКИСТАН	ЛИБИЯ
ТУРКМЕНИСТАН	МАРОКО
УКРАИНА	ОМАН
УЗБЕКИСТАН	НЕУТРАЛНА ЗОНА
ЕСТОНИЯ	КАТАР
ЛАТВИЯ	САУДИТСКА АРАБИЯ
ДЕМОКРАТИЧЕН ЙЕМЕН	ДЖИБУТИ
СУДАН	ГАБОН
СИРИЙСКА АРАБСКА РЕПУБЛИКА	ГАМБИЯ
ОБЕДИНЕНИ АРАБСКИ ЕМИРСТВА	ГАНА
ТУНИС	ГВИНЕЯ
ЕГИПЕТ	КОТ Д'ИВОАР
ҮЕМЕН	КЕНИЯ
ЙЕМЕН	ЛЕСОТО
ЦЕФТА	ЛИБЕРИЯ
РУМЪНИЯ	МАДАГАСКАР
СЛОВЕНИЯ	МАЛАВИ
ЧЕШКА РЕПУБЛИКА	МАЛИ
УНГАРИЯ	МАВРИТАНИЯ
ПОЛША	ОСТРОВ МАВРИЦИЙ
СЛОВАШКА РЕПУБЛИКА	МОЗАМБИК
ЕС	НАМИБИЯ
ГЪРЦИЯ	НИГЕР
АНДОРА	НИГЕРИЯ
АВСТРИЯ	ГВИНЕЯ-БИСАУ
БЕЛГИЯ	РЕҮНИОН (ФР.)
ДАНИЯ	РУАНДА
ФИНЛАНДИЯ	СВЕТА ЕЛЕНА, ОСТРОВ (БРИТ.)
ФРАНЦИЯ	САН ТОМЕ И ПРИНСИПИ
ГЕРМАНИЯ	СЕНЕГАЛ
	СЕЙШЕЛСКИ ОСТРОВИ
ВАТИКАНА	СИЕРА ЛЕОНЕ
ЕЙРЕ (ИРЛАНДИЯ)	СОМАЛИЯ
ИТАЛИЯ	ЮЖНОАФРИКАНСКА РЕПУБЛИКА

ЛЮКСЕМБУРГ
МОНАКО
НИДЕРЛАНДИЯ (ХОЛАНДИЯ)
ПОРТУГАЛИЯ
САН МАРИНО
ИСПАНИЯ
ШВЕЦИЯ
ВЕЛИКОБРИТАНИЯ
БАЛКАНСКИ РЕГИОН - БР
ТУРЦИЯ
ХЪРВАТСКА
МАКЕДОНИЯ
АЛБАНИЯ
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
КИПЪР
ЮГОСЛАВИЯ
ОСТАНАЛИЯТ СВЯТ - ОС
КАНАДА
МЕКСИКО
САЩ
ЯПОНИЯ
АВСТРАЛИЯ
НОВА ЗЕЛАНДИЯ
АНГОЛА
БОТСУАНА
БУРУНДИ

КАМЕРУН
КАБО-ВЕРДЕ
ЦЕНТРАЛНО АФРИКАНСКА
РЕПУБЛИКА
ЧАД
КОМОРСКИ ОСТРОВИ
КОНГО
ЗАИР
БЕНИН
ЕКВАТОРИАЛНА ГВИНЕЯ
ЕТИОПИЯ
ФРЕНСКА ПОЛИНЕЗИЯ
ФРЕНСКИ ЮЖНИ ТЕРИТОРИИ
ГИБРАЛТАР (БРИТ.)
КИРИБАТИ
ГРЕНЛАНДИЯ (ДАТ.)
ГУАМ, ОСТРОВ (САЩ)
ХЪРД И МАКДОНАЛД ОСТРОВИ (АВСТРАЛ.)
НИДЕРЛ. АНТИЛИ
НОВА КАЛЕДОНИЯ
ВАНУАТУ
НИУЕ, ОСТРОВ (НОВОЗЕЛАНД.)
НОРФОЛК, ОСТРОВ (АВСТРАЛ.)
МАРИАНСКИ ОСТРОВИ (САЩ - ОПЕКА)
МИКРОНЕЗИЯ
МАРШАЛОВИ ОСТРОВИ

ЗИМБАБВЕ
ЗАПАДНА САХАРА
СУАЗИЛЕНД
ТОГО
УГАНДА
ТАНЗАНИЯ
БУРКИНА ФАСО
ЗАМБИЯ
АНТИГУА И БАРБУДА
АРЖЕНТИНА
БАХАМСКИ ОСТРОВИ
БАРБАДОС
БЕРМУДСКИ ОСТРОВИ
БОЛИВИЯ
БРАЗИЛИЯ
БЕЛИЙЗ
ВИРЖИНСКИ ОСТРОВИ (БРИТ.)
КАЙМАНОВИ ОСТРОВИ (БРИТ.)
ЧИЛИ
КОЛУМБИЯ
КОСТА РИКА
КУБА
ДОМИНИКА
ДОМИНИКАНСКА РЕПУБЛИКА
ЕКВАДОР
САЛВАДОР
ФОЛКЛЕНСКИ (МАЛВИНСКИ)
ОСТРОВИ (БРИТ.)
ГИАНА (ФР.)

ГРЕНАДА
ГВАДЕЛУПА, ОСТРОВ (ФР.)
ГВАТЕМАЛА
ГАЯНА
ХАИТИ
ХОНДУРАС
ЯМАЙКА
МАРТИНИКА
ПАЛАУ
ПАПУА - НОВА ГВИНЕЯ
ПИТКЕРН, ОСТРОВ (БРИТ.)
СВАЛБАРД И ЙАН МАЙЕН, ОСТРОВ (НОРВ.)
ТОКЕЛАУ, ОСТРОВИ (НОВОЗЕЛ.)
ТОНГА
ТУВАЛУ
УОЛИС И ФУТУНА, ОСТРОВИ (ФР.)
САМОА
МАЛТА
ЕАСТ
ИСЛАНДИЯ
ЛИХТЕНЩАЙН
НОРВЕГИЯ
ШВЕЙЦАРИЯ

Анализът на дяловото участие на водещите отрасли в стокообмена на България подсказва, че един целесъобразен подход за решаване проблемите на голямото отрицателно търговско салдо е – **политика на отраслови приоритети при инвестирането**. Кои отрасли са приоритетни – тези, в които има традиции още от началото на миналия век, както в производството, така и в реализацията им на вътрешния и външните пазари. **На първо място са: селското стопанство, хранително-вкусовата промишленост, текстилната и трикотажна промишленост и кожарско-кожухарската и обувна промишленост**. На един по-късен етап от развитието на българската отраслова икономика следват: **химическа и каучукова промишленост, металообработваща и машиностроителна промишленост, електрическа и електронна промишленост, черна металургия и рудодобив и енергетика**.

Друг важен фактор за увеличаване на експорта е облекчения достъп на български стоки до големи пазари. По отношение на ЕС търговията в много голяма степен е либерализирана.

В ОНД и АС са загубени традиционни пазари, където българските стоки са добре познати. Това поставя въпроса за необходимостта от възстановяване на пазарните позиции там. Над 50 % от отрицателното търговско салдо се дължи на търговията с ОНД. Тук е мястото да се напомним, че българската отраслова икономика е почти напълно зависима от вноса на енергоносители и суровини от ОНД и в частност от Русия. (В подобно положение е и ЕС, където 90 % от енергоносителите са внос. Според последни изчисления в следващите години европейската общност ще внася 80 % от нужните ѝ енергоносители от Русия.).

При тези дадености българската държава трябва да проведе политика, съответна на условията, за постигане на облекчен достъп до пазарите на ОНД и АС.

Предложените приоритети на държавна политика имат пряко отношение към ръста и на БВП, **защото при силно ограничените потребителски възможности на вътрешния пазар на стоки и услуги, ръста му ще зависи предимно от ръста на експорта и туристическите услуги.**

Таблица 2

Сумарен дял на водещите отрасли в износа

No		1988	No		1992	No		2003
1	Машиностроителна, електротехническа и електронна промишленост	60,90	1	Химическа и каучукова промишленост	22,14	1	Шивашка промишленост	18,20
2	Хранително-вкусова промишленост	12,7	2	Хранително-вкусова промишленост	18,91	2	Химическа и каучукова промишленост	17,11
3	Химическа и каучукова промишленост	10,0	3	Машиностроителна, електротехническа и електронна промишленост	18,46	3	Машиностроителна, електротехническа и електронна промишленост	14,54
	Сума	83,6		Сума	59,51		Сума	49,85
4	Некласифицирани	2,5	4	Некласифицирани	10,39	4	Некласифицирани	13,24
5	Черна металургия и рудодобив	2,3	5	Черна металургия и рудодобив	8,69	5	Черна металургия и рудодобив	8,82
6	Текстилна и трикотажна промишленост	1,5	6	Растениевъдство	4,58	6	Хранително-вкусова промишленост	7,81
	Сума	89,9		Сума	83,2		Сума	79,7
7	Шивашка промишленост	1,5	7	Шивашка промишленост	4,03	7	Текстилна и трикотажна промишленост	4,41
	Сума	91,4		Сума	87,2		Сума	84,1
8	Растениевъдство	1,4	8	Кожарска, кожухарска и обувна промишленост	2,53	8	Кожарска, кожухарска и обувна промишленост	3,74
	Сума	92,8		Сума	89,7		Сума	87,9
9	Кожарска, кожухарска и обувна промишленост	0,9	9	Текстилна и трикотажна промишленост	2,28	9	Електроенергия и топлоенергия	2,62
	Сума	93,7		Сума	92,0		Сума	90,5
10	Дърводобивна и дървопреработваща промишленост	0,8	10	Дърводобивна и дървопреработваща промишленост	1,57	10	Растениевъдство	2,50
	Сума	94,5		Сума	93,6		Сума	93,0
11	Промишленост за строителни материали	0,4	11	Целулозно-хартиена промишленост	1,18	11	Дърводобивна и дървопреработваща промишленост	2,47
12	Електроенергия и топлоенергия	0,3	12	Промишленост за строителни материали	1,12	12	Стъкларска и порцеланово-фаянсва промишленост	1,55
13	Целулозно-хартиена промишленост	0,2	13	Стъкларска и порцеланово-фаянсва промишленост	1,01	13	Целулозно-хартиена промишленост	1,27
	Сума	95,4		Сума	96,9		Сума	98,3
14	Стъкларска и порцеланово-фаянсва промишленост	0,2	14	Електроенергия и топлоенергия	0,14	14	Промишленост за строителни материали	1,11
	Сума	95,6		Сума	97,0		Сума	99,4

Таблица 3

Търговско салдо на водещите отрасли

No	Описание	USD '000	1988	1991	1992	2003
1	Машиностроителна, електротехническа и електронна промишленост	Износ	3 989 363	1 046 712	730 303	1 072 688
		Внос	1 953 034	460 097	960 576	3 059 538
		Салдо	2 036 329	586 615	-230 273	-1 986 850
2	Хранително-вкусова промишленост	Износ	831 936	632 657	748 136	575 932
		Внос	164 607	117 675	333 349	480 157
		Салдо	667 329	514 982	414 787	95 775
3	Химическа и каучукова промишленост	Износ	655 068	956 214	876 237	1 262 062
		Внос	351 457	1 412 846	2 001 033	3 072 040
		Салдо	303 611	-456 632	-1 124 796	-1 809 978
4	Некласифицирани	Износ	163 767	140 735	411 308	976 817
		Внос	17 795	2 836	259 102	954 355
		Салдо	145 972	137 899	152 206	22 462
5	Черна металургия и рудодобив	Износ	150 666	118 525	343 676	651 009
		Внос	262 481	66 924	204 433	611 655
		Салдо	-111 815	51 601	139 243	39 354
6	Текстилна и трикотажна промишленост	Износ	98 260	102 148	90 300	325 127
		Внос	102 323	62 736	150 791	992 303
		Салдо	-4 063	39 412	-60 491	-667 176
7	Шивашка промишленост	Износ	98 260	36 834	159 417	1 342 565
		Внос	8 898	7 419	55 043	410 801
		Салдо	89 362	29 415	104 374	931 764
8	Растениевъдство	Износ	91 709	83 947	181 234	184 369
		Внос	80 079	77 221	79 737	134 307
		Салдо	11 630	6 726	101 497	50 062
9	Кожарска, кожухарска и обувна промишленост	Износ	58 956	29 193	100 251	275 751
		Внос	13 346	4 099	72 796	207 815

		Салдо	45 610	25 094	27 455	67 936
10	Дърводобивна и дървопреработваща промишленост	Износ	52 405	55 819	61 993	181 878
		Внос	22 244	7 276	17 568	70 268
		Салдо	30 161	48 543	44 425	111 610
11	Промишленост за строителни материали	Износ	26 203	23 006	44 293	81 796
		Внос	26 693	16 454	8 290	86 901
		Салдо	-490	6 552	36 003	-5 105
12	Електроенергия и топлоенергия	Износ	19 652	88 249	5 565	192 938
		Внос	142 362	205 648	124 647	687
		Салдо	-122 710	-117 399	-119 082	192 251
13	Целулозно-хартиена промишленост	Износ	13 101	12 410	46 678	93 697
		Внос	53 386	70 047	86 322	227 974
		Салдо	-40 285	-57 637	-39 644	-134 277
14	Стъklarска и порцеланово-фаянсва промишленост	Износ	13 101	17 681	39 896	114 559
		Внос	8 898	2 250	26 438	114 569
		Салдо	4 203	15 431	13 458	-10

За 2003 г. износът представлява 37 % от БВП¹, а туризмът 8%. Очевидно е, че за един по-висок ръст на БВП ще трябва и по-висок ръст на износа.

Препоръките по отношение условията за инвеститорски интерес не са нещо ново, а изпитани инструменти в световната икономическа практика. Има достатъчно примери, когато прилагането им е довело до т.н. "икономическо чудо", което е толкова необходимо към днешна дата на България. Тази необходимост се вижда ясно от направените сравнения на БВП на България с този на Гърция и Португалия – страни съизмерими с България по територия и население. За 2003 г. спрямо тях БВП на България е по-нисък съответно от порядъка на осем и седем пъти. Изравняването с тези

¹ Сравненията се извършват по цени и курс на долара за 2000 г.

страни по този показател, в рамките дори на 15 до 20 години, изисква в развитието на икономиката на всеки 6 години удвояване на БВП или постоянен средногодишен ръст от близо 15 %, което е равнозначно на "икономическо чудо". И, ако това се случи, на България ще са необходими 18 години, за да се изравни по този показател с Гърция и 16 години по отношение на Португалия при условие, че в същото време техният средногодишен ръст на БВП не надхвърля 2.5 %.

Допълнително направени изчисления в тази насока показват:

- При средногодишен растеж от 15 % България ще достигне нивото на БВП за 2003 г. на Гърция и Португалия след съответно 15 г. и 14 г.;

- При средногодишен растеж от 6 %, България ще се изравни по БВП с Гърция и Португалия след близо 60

години, при условие, че в същото време техният средногодишен ръст не надхвърля 2.5 %;

- При средногодишен растеж от 6 %, България ще достигне нивото на БВП за 2003 г. на Гърция и Португалия съответно след 35 г. и 33 г.¹

В края на изследването, в интерес на истината, трябва да се отбележи, че през 2006 г. правителството започна да намалява данъчните ставки. В проектбюджета за 2007 г. тази тенденция продължава. За съжаление тези действия са закъснели с близо десет години. Това трябваше да се случи в началото на икономическата реформа започната през 1997 г. В периода до 2006 г. значително намаля националният потенциал от квалифицирани кадри. Една съществена част от тях се пенсионираха, а друга не по-малка напусна страната. И към днешна дата вече не стои въпросът България ще има ли конкурентна данъчна система, респективно привлекателен инвестиционен климат, а кой ще

¹ Ръста на БВП за 2004 г. от 5.6 % и очаквания не по-малък ръст за 2005 г. не променят направените заключения

работи в едни новоразкрити високотехнологични производства?!

За сегашното състояние на българската икономика са допринесли и пропуснатите възможности за навременно взимане на адекватни правителствени решения за нейното развитие в периода на прехода към пазарна икономика. Направените препоръки за приоритети в държавната политика по отношение на създаване на конкурентна данъчна система, правен и административен ред, отговарящ на изискванията в развитите страни и развита и качествена инфраструктура, са единствената алтернатива за излизане от незавидната ситуация и за бързо развитие на българската икономика, при условие, че към днешна дата много бързо се предприемат действия осигуряващи в най-кратки срокове създаването на квалифицирана работна ръка. И колкото повече се отлага взимането на решения в тези насоки, толкова по-неефективно ще става прилагането им, което се потвърждава от много закъснялото въвеждане на ниски данъчни ставки.

Ползвани информационни източници и литература:

1. Интернет страница на Българската народна банка
<http://www.bnb.bg>
2. Интернет страница на Евростат (EUROSTAT)
<http://epp.eurostat.ec.eu.int>
3. Интернет страница на Националния статистически институт
<http://www.nsi.bg>
4. Интернет страница на Организацията на страните-износители на петрол (ОПЕК)
<http://www.opec.org/home/>
5. Интернет страница на Световния търговски център (International Trade Center UNCTAD/WTO)
<http://www.intracen.org/home.htm>
6. Статистически годишници на НСИ – 1988-2007 г.
7. Тасев, Ал., Проблеми при изграждането на база данни от съпоставими динамични редове за анализ на външнотърговския стокообмен на България през 1988-2003 г., сп. Икономическа мисъл, кн. 4, 2006;
8. Тасев, Ал., Водещи фактори за външнотърговския стокообмен на Република България в периода 1988-2003 г., сп. Икономически изследвания, кн. 2, 2007;
9. Тасев, Ал., Външнотърговският стокообмен на Република България със страните от ЕС и ЕАСТ (EFTA) 1988-2003 г., сп. Икономически изследвания, кн. 3, 2007;